

Evropska agencija za varnost in zdravje pri delu

Izboljšanje varnosti in zdravja pri delu v dobavnih verigah: tržno usmerjene pobude v agroživilski in gradbeni industriji

Povzetek

Safety and health at work is everyone's concern. It's good for you. It's good for business.

Povzetek - Izboljšanje varnosti in zdravja pri delu v dobavnih verigah: tržno usmerjene pobude v agroživilski in gradbeni industriji

Avtorji: Peter Hasle in Wanja Öhler – *Univerza Južne Danske*.

Mark Pagell – *Visoka šola v Dublinu*.

Christian Uhrenholdt Madsen in Hans Jørgen Limborg – *TeamWorklife, Danska*.

Monique Ramioul, Karolien Lenaerts in Vincent Dupont - *KU Leuven*.

Vodenje projekta: Dietmar Elsler, Annick Starren, Lothar Lieck - Evropska agencija za varnost in zdravje pri delu (EU-OSHA).

Ta povzetek je naročila Evropska agencija za varnost in zdravje pri delu (EU-OSHA). Njegovo vsebino, vključno z vsemi izraženimi mnenji in/ali sklepi, so prispevali le avtorji in ne odraža nujno stališč agencije.

Niti Evropska agencija za varnost in zdravje pri delu niti osebe, ki delujejo v njenem imenu, niso odgovorne za uporabo podatkov iz te publikacije.

© Evropska agencija za varnost in zdravje pri delu, 2024

Reprodukcija je dovoljena z navedbo vira.

Za vsako uporabo ali reprodukcijo fotografij ali drugega gradiva, ki ni zaščiteno z avtorskimi pravicami Evropske agencije za varnost in zdravje pri delu, je treba pridobiti dovoljenje neposredno od imetnikov pravic.

V tem povzetku so predstavljeni rezultati pregleda literature, ki je bil izveden kot del projekta o tržnem vzvodu varnosti in zdravja pri delu v dobavnih verigah¹, ki ga je naročila Evropska agencija za varnost in zdravje pri delu (EU-OSHA). Za pregled so odgovorni raziskovalci iz konzorcija šestih raziskovalnih organizacij iz petih evropskih držav.

Z gospodarskim in tehnološkim razvojem se krepi pomen razširjenih mrež dobaviteljev evropskih podjetij. Ta razvoj je vse pomembnejši za varnost in zdravje pri delu ter delovne pogoje; oblikoval se je širok nabor javnih in zasebnih pobud in instrumentov, namenjenih nadzoru varnosti in zdravja pri delu v dobavni verigi. Ta pregled se osredotoča na tržno usmerjene prakse in instrumente finančnega vzvoda, ki lahko pripomorejo k izboljšanju varnosti in zdravja pri delu ter delovnih pogojev. Tržni vzvod opredeljujemo kot **instrumente in prakse, ki se uporabljajo v odnosih med kupcem in dobaviteljem prek tržnih signalov, ki spodbujajo določeno ravnanje**. V tem pregledu je predstavljeno razpoložljivo znanje o uporabi instrumentov in praks tržnega vzvoda v dveh ključnih evropskih gospodarskih dejavnostih: agroživilstvu in gradbeništvu.

Vrste finančnih vzvodov v dobavni verigi

Na splošno obstajata dve obliki finančnega vzvoda:

- **pogodbeno upravljanje**, različne oblike formalnega javnega naročanja in sklepanja pogodb ter formalne presoje in spremljanje dejanskih delovnih postopkov in uspešnosti dobaviteljev;
- **relacijsko upravljanje**, različne oblike neformalnega sodelovanja med kupci, dobavitelji in njihovimi zaposlenimi, katerih cilj je povečanje usposobljenosti ali kakovosti določenih procesov ter izboljšanje varnosti in zdravja pri delu ter delovnih pogojev.

Ti dve upravljanji sta pogosto povezani v dobavne odnose, ki se pojavljajo kot **hibridna oblika upravljanja**.

Na konkretne oblike praks finančnega vzvoda dodatno vplivata institucionalno okolje in trg, na katerem se pojavljajo udeležena podjetja. Taki vsebinski vidiki med drugim vključujejo:

- nacionalno zakonodajo in predpise, povezane z dobavnimi verigami (na primer odgovornost kupca ali glavnega izvajalca za dobavitelje in podizvajalce ter zahteve glede potrebne skrbnosti ali javnega poročanja);
- mednarodno zakonodajo, predpise in smernice (na primer direktive Evropske unije (EU), standardi in konvencije Združenih narodov (ZN) in druge mednarodne konvencije ter javno spremljanje takih trajnostnih kazalnikov);
- kolektivne pogodbe (na primer urejanje pogojev za negotove delovne razmere);
- javni pritisk (npr. mediji in nevladne organizacije (NVO));
- in tudi kontekst posameznih gospodarskih dejavnosti (različne fizične lastnosti, tržna struktura in institucionalne norme).

Instrumenti finančnega vzvoda v agroživilstvu

Agroživilstvo sestavljajo primarni proizvajalci, predelovalci, distributerji in trgovci na drobno. Poleg teh imajo pomembno vlogo v poslovni strukturi dejavnosti še trgovci, posredniki in pogodbeni delavci, čeprav se ne ukvarjajo neposredno s proizvodnjo. Za varnost in zdravje pri delu so značilne naslednje glavne težave:

- **Kmetijstvo in ribištvo**: ročno dviganje težkih bremen, veliko tveganje za nezgode pri delu, nevarne kemikalije, kot so pesticidi in organska topila, biološki dejavniki, dolgi delovni dnevi. Vse pogostejše vključevanje sezonskih delavcev povečuje tveganja, povezana z negotovimi oblikami zaposlitve.
- **Predelovalci**: ponavljajoči se gibi, neudoben položaj pri delu, ročno dviganje težkih bremen in veliko tveganje za nezgode pri delu.

¹ Instrumenti pomoči za varnost in zdravje pri delu.

- **Distributerji:** neobičajen delovni čas in ročno dviganje težkih bremen. Tehnologija pripomore k zmanjšanju teh tveganj, vendar pogosto poveča ponavljajoče se gibe in hitrost dela pri pakiranju. Poleg tega so se pojavile nove težave, kot je strog nadzor delavcev.
- **Trgovci na drobno:** nezgode pri delu, ročno dviganje težkih bremen, ponavljajoče se delo, dolg delovni čas in velika prisotnost psihosocialnih tveganj, ki jih povzročajo povečan časovni pritisk, stres in enoličnost dela (zlasti v hotelih in restavracijah).

Dejavnost je podvržena številnim predpisom, zlasti glede varnosti hrane za potrošnike in okolja. S temi vprašanji so povezana številna partnerstva med več deležniki, ki vplivajo na odnose v dobavni verigi. Ureditev varnosti in zdravja pri delu ter delovnih pogojev je manj obsežna, vendar je v literaturi opisanih več pogodbenih vzvodov, ki vplivajo na varnost in zdravje pri delu:

- **Prakse trajnostnega naročanja** se najpogosteje začnejo izvajati na področjih, ki niso povezana z varnostjo in zdravjem pri delu, kot so varnost hrane, podnebje ali okolje, vse pogosteje pa socialna trajnost, ki vključuje varnost in zdravje pri delu za delavce, zajema tudi prakse javnega naročanja, zlasti v obliki kodeksa ravnanja, ki ga kupci zahtevajo od dobaviteljev. Posledica takega razvoja je, da kupci pri svojih odločitvah o nakupu poleg običajnih dejavnikov, kot so cena, kakovost in dobava, upoštevajo tudi trajnost. Konkretno to pomeni, da trajnostne nabavne prakse za merjenje trajnostne uspešnosti potencialnega dobavitelja običajno vključujejo različne instrumente (kot so certifikati, vprašalniki, ocene dobaviteljev in presoje).
- **Sistemi certificiranja in pregledov**, ki so posebej namenjeni agroživilstvu, določajo standard, ki je podlaga za certificiranje in sistem pregledov, ki jih upravlja tretja oseba. Ti sistemi temeljijo na mednarodnih konvencijah, kot so Splošna deklaracija o človekovih pravicah, Vodilna načela Združenih narodov o podjetništvu in človekovih pravicah, konvencije Mednarodne organizacije dela (MOD) in nacionalni zakoni. Obravnavajo teme, kot so delo otrok, prisilno delo, diskriminacija, svoboda združevanja, pravica do kolektivnih pogajanj ter varnost in zdravje pri delu. Nekateri najpomembnejši sistemi so:
 - pobuda BSCI (Amfori Business Social Compliance Initiative);
 - globalne dobre kmetijske prakse (GlobalGAP), pri čemer socialno skladnost odraža ocena tveganja za socialne prakse (GRASP);
 - družbena odgovornost 8000 (SA8000);
 - poseben revizijski standard, ki ga je razvila spletna platforma Supplier Ethical Data Exchange (SEDEX), ki članom omogoča izmenjavo podatkov o etičnih praksah (SEDEX Members Ethical Trade Audit - SMETA).

V agroživilstvu prevladujejo različne prakse relacijskega upravljanja. Mnoge se osredotočajo na razvoj osebnih odnosov in kulture, ki temelji na zaupanju, kar je pomembno za odnose, varnost in zdravje pri delu ter delovne pogoje. Zaradi visoke stopnje zaupanja je manj verjetno, da dobavitelji skrivajo izzive in tveganja, in bolj verjetno, da pri reševanju težav sodelujejo s kupci. Med najbolj razširjenimi praksami so:

- **Podpora dobaviteljev.** Odnosi medsebojne podpore z dobavitelji višje v dobavni verigi (na primer odnos večjih predelovalcev do kmetov) so lahko v obliki predplačil in podpore za gospodarski razvoj. Ugotovljeno je, da se s temi odnosi izboljšujejo trajnostne prakse dobaviteljev.
- **Obiski in dialog.** S temi je mogoče vzpostaviti medsebojno razumevanje med kupci in dobavitelji ter zmanjšati negotovost dobaviteljev in kupcev, ki si prizadevajo za spodbujanje prednostnih nalog na področju socialne trajnosti.
- **Razvoj dobaviteljev.** Prakse, kot so delavnice za ozaveščanje ali tečaji usposabljanja, namenjeni dobaviteljem in poddobaviteljem, da se poveča njihova ozaveščenost in/ali usposobljenost za trajnostno ravnanje.

Instrumenti finančnega vzvoda v gradbeništvu

Poslovna struktura v gradbeništvu vključuje naročnika, glavnega izvajalca, različne podizvajalce, proizvajalce gradbenih materialov, agencije za zagotavljanje dela, inženirske svetovalne službe,

arhitekturne biroje in številne druge akterje. Za to dejavnost je značilno, da glavni udeleženci v dobavni verigi hkrati delajo na istem gradbišču, kar tudi povečuje zapletenost upravljanja dobavne verige in uporabe instrumentov finančnega vzvoda.

Glavne težave pri zagotavljanju varnosti in zdravja pri delu v gradbeništvu so:

- **Veliko tveganje za nezgode pri delu.** V tej dejavnosti je število nezgod pri delu s smrtnim izidom in nezgod brez smrtnega izida med najvišjimi.
- **Kostno-mišična obolenja.** Gradbeništvu je ena od treh dejavnosti, v katerih delavci najverjetneje poročajo o kostno-mišičnih obolenjih.
- **Negotova zaposlitev.** Dejavnost je močno odvisna od delavcev migrantov, ki so pogosto na negotovih delovnih mestih s slabimi delovnimi pogoji.

V gradbeništvu smo našli naslednje primere pogodbenih instrumentov finančnega vzvoda:

- **Javni razpisi in sklepanje pogodb.** Naročniki glavne izvajalce in podizvajalce izberejo na podlagi njihove sposobnosti, usposobljenosti in izkušenj na področju varnosti in zdravja pri delu, vključno s ključnimi kazalniki uspešnosti (KPI) glede vprašanj, kot so varnostno usposabljanje, statistični podatki o nezgodah pri delu in evidence o presojah.
- **Spremljanje in presojanje.** Izvajalci so pogosto pogodbeno zavezani, da jih presojuje predstavnik naročnikove organizacije ali da vzpostavijo različne oblike sistemov spremljanja, s katerimi dokumentirajo uspešnost na področju varnosti.
- **Predstavniki naročnika ali glavnega izvajalca na gradbiščih.** Na gradbišču so vseskozi prisotni strokovni naročniki ali osebe glavnega izvajalca, odgovorno za varnost in zdravje pri delu, da pomagajo pri prizadevanjih za varnost in zagotavljajo izpolnjevanje varnostnih zahtev naročnika.

Sistemi certificiranja in presoj, ki jih izvajajo tretje osebe, so:

- **potrdila o upravljanju varnosti in zdravja pri delu.** Številni izvajalci imajo certifikat ISO 45001/OHSAS 18001, ki dokazuje sistem upravljanja varnosti in zdravja pri delu. Vendar pa ni bilo mogoče najti nobenih posebnih študij o takih certifikatih v gradbeništvu.
- **Nacionalne prostovoljne pobude za certificiranje in presojo.** V evropskih državah obstaja več presoj in certifikatov, namenjenih gradbenim podjetjem, na primer varnostni kontrolni seznam za izvajalce del (Veiligheid Checklist Aanneemers ali VCA) v Belgiji in na Nizozemskem ter pogodbeniki z varnostnimi spričevali (Sicherheits-Certifikat-Contractoren ali SCC) v Avstriji, Nemčiji in Švici.
- **Varnostne dovolilnice.** Dostop do delovišč imajo le delavci z zahtevanimi dokumentiranimi kompetencami na področju varnosti in zdravja pri delu. Te individualne varnostne dovolilnice so pogosto vključene v sisteme certificiranja in presojanja, ki so osredotočeni na podjetje.

Relacijske prakse v gradbeništvu se osredotočajo na razvoj kulture, ki temelji na zaupanju. Zaupanje med izvajalci in naročniki je pomembno za izbiro mehanizmov finančnega vzvoda in verjetnost njihove uspešnosti. Zaupanje se lahko izgubi pri obsežnih in zapletenih projektih ali ob udeležencih, ki še niso bili vključeni v odnose z dobavitelji. Dejavniki, ki povečujejo zaupanje, vključujejo podjetja v neposredni geografski bližini in obstoj osebnih vezi med ključnimi udeleženci dobavne verige. Vzpostavljeno zaupanje lahko olajša kulturo sodelovanja in izmenjavo znanja, kar je učinkovit način za povečanje znanja o varnosti in zdravju v dobavni verigi. Primeri praks relacijskega vzvoda v gradbeništvu vključujejo:

- **Razvoj dobaviteljev.** Različne oblike dejavnosti za razvoj dobaviteljev so učinkovite pri razvoju kompetenc dobaviteljev na področju varnosti in zdravja pri delu. Primeri so delavnice, programi ozaveščanja in tečajji usposabljanja. Raziskave kažejo, da lahko dejavnosti te vrste krepijo zaupanje med udeleženci v dobavni verigi.
- **Strokovni viri.** Raziskave kažejo, da podjetja z več strokovnjaki za varnost in zdravje pri delu bolje upravljajo znanje o varnosti in zdravju pri delu in ga prenašajo na izvajalce in podizvajalce.
- **Pregledna komunikacija.** Izmenjava informacij o napredku gradnje in tekočih nalogah na skupnih delavnicah izvajalcev in podizvajalcev.

Smernice politike

Raziskave o tržnem vplivu varnosti in zdravja pri delu v agroživilski in gradbeni dobavni verigi so redke, kar omejuje možnosti za opredelitev smernic politike, ki temeljijo na dokazih. Kljub temu je mogoče podati nekaj predlogov:

1. Socialna trajnost, vključno z varnostjo in zdravjem pri delu, kot sistematičen element pri javnem naročanju in razpisih postaja vse pomembnejša; oblikovalci politik in drugi deležniki lahko ta razvoj podprejo s/z:
 - vključevanjem zahtev glede varnosti in zdravja pri delu ter delovnih pogojev v javna naročila, ki jih izvajajo udeleženci iz javnega sektorja;
 - pripravo standardov in smernic za javna naročila z vključeno varnostjo in zdravjem pri delu, ki jih je treba v večji meri uporabljati tudi v zasebnem sektorju, s čimer se razširi uporaba in ustvarijo bolj enaki pogoji za konkurenčnost;
 - pripravo popolnih in uporabnih meril za teme v zvezi z varnostjo in zdravjem pri delu pri javnih naročilih in razpisih, vključno z merili za postopek in izide.
2. V obeh dejavnostih je veliko različnih standardov; dobavitelji in podizvajalci morajo pogosto sočasno izpolnjevati več obstoječih standardov, zaradi česar prihaja do pretirane revizije. Oblikovalci politik in deležniki morajo zato:
 - združiti obstoječe standarde ali pripraviti nov standard, ki bo zajemal različne sisteme, tako da bodo morali dobavitelji in podizvajalci upoštevati le en standard;
 - zagotoviti preglednost sistemov certificiranja in presojanja, da bodo deležniki in končni potrošniki lahko dobili vpogled v rezultate in tako pri nakupu blaga in storitev sprejemali premišljene odločitve.
3. Relacijsko upravljanje je nov predmet zanimanja, z omejenimi dokazi o posebnih praksah, vendar je očitno, da zaupanja vredni odnosi in poštena obravnava podpirajo ustrezno varnost in zdravje pri delu ter delovne pogoje. Oblikovalci politik in deležniki lahko ta razvoj podprejo s/z:
 - oblikovanjem smernic za vsakodnevne prakse na področju relacijskega javnega naročanja, kadar primeri v agroživilstvu že obstajajo;
 - pripravo programov usposabljanja o socialni trajnosti za uradnike za javna naročila, saj so vsak dan v stiku z dobavitelji.
4. Ključni rezultat pregleda izpostavlja omejene raziskave tržnega vzvoda varnosti in zdravja pri delu ter delovnih pogojev v dobavnih verigah na eni strani in obetavne primere obstoječih ukrepov, ki dajejo prednost varnosti in zdravju pri delu v odnosih z dobavno verigo, na drugi strani. Oblikovalci politik in deležniki morajo zato:
 - spodbuditi nadaljnje raziskave o tržnih vzvodih na področju varnosti in zdravja pri delu v dobavnih verigah. Raziskave bi morale zajemati kvantitativne študije o učinkih tržnih vzvodov na varnost in zdravje pri delu ter delovne pogoje, pa tudi kvalitativne študije primerov mehanizmov, ki kažejo, kako deluje široka paleta različnih instrumentov in praks.

Evropska agencija za varnost in zdravje pri delu (EU-OSHA) prispeva k temu, da bi Evropa postala varnejše, bolj zdravo in produktivnejše delovno okolje. Proučuje, pripravlja in širi zanesljive, usklajene in nepristranske informacije o varnosti in zdravju ter organizira vseevropske kampanje za ozaveščanje. Agencija, ki jo je Evropska unija ustanovila leta 1994 in ima sedež v španskem mestu Bilbao, združuje predstavnike Evropske komisije, vlad držav članic, združenj delodajalcev in delavcev ter vodilne strokovnjake iz držav članic EU in zunaj njenih meja.

Evropska agencija za varnost in zdravje pri delu

Santiago de Compostela 12
48003 Bilbao, Španija
E-naslov: information@osha.europa.eu

<https://osha.europa.eu>